

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ СТИСЛОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІА)

Ірина Григорівна МІРОШНИЧЕНКО (Дніпропетровськ, Україна)

У статті розглянуто синтаксичні засоби лінгвістичної компресії (стиснення тексту) на матеріалі текстів українських мас-медіа.

Ключові слова: лінгвістична компресія інформації, засоби компресії тексту, синтаксичні засоби компресії, мас-медійний дискурс.

В статье рассмотрены синтаксические средства лингвистической компрессии (сжатия текста) на материале текстов украинских масс-медиа.

Ключевые слова: лингвистическая компрессия информации, средства компрессии текста, синтаксические средства компрессии, масс-медийный дискурс.

The article deals with the syntactical methods of linguistic compression (compressed text) on the basis of Ukrainian mass-media texts.

Key words: linguistic information compression, methods of compressed text, syntactical methods of compression, mass-media discourse.

Серед лінгвістичних проблем сучасності велику увагу вчених привертає принцип економії мовних засобів, що реалізується у лінгвістичній компресії інформації. Лінгвістична компресія як мовно-комунікативне явище полягає у скороченні структури мовних одиниць без втрати смислового наповнення повідомлення. На думку вчених, проявляючись на всіх мовних рівнях, це явище має системний характер і є стилістично немаркованим. Лінгвістичну компресію як закономірне явище функціонування мови активно досліджували і зарубіжні, і вітчизняні вчені: Е. Я. Алянська, Ш. Баллі, Ю. С. Бернадська, Н. С. Валгіна, О. П. Василевський, Т. Г. Винокур, Н. О. Гетьман, Б. П. Дюндик, Ю. М. Емдина, М. В. Зеліков, Н. Г. Калашник, Л. Н. Мурзін, О. І. Панченко, Л. В. Сахарний та інші. Але питання вживання та функціонування синтаксичних засобів мовної компресії

в українському мас-медійному дискурсі ще не досить повно висвітлені у вітчизняній лінгвістиці.

Метою даної статті є виявлення основних синтаксичних засобів лінгвістичної компресії та їх функціонування на матеріалі текстів українських мас-медіа.

У житті сучасного суспільства засоби масової інформації займають провідне місце: крім звичного інформування, вони заповнили дозвілля і стали впливати не лише на сприйняття навколишньої дійсності, а й на тип самого суспільства, який наразі позначається як «інформаційне суспільство». Поява у сучасному мовознавстві нового напрямку – медіалінгвістики – стала відгуком сучасної наукової думки на запити сьогодення. Зі зростанням потоків інформації все актуальнішими стають і проблеми її раціональної подачі: збереження часу, зусиль та економії інформаційного простору. Стиснення мас-медійних текстів різних жанрів зумовлюється стремлінням їхніх творців подавати інформацію прагматично, чому слугують мовна економія та прийоми лінгвістичної компресії.

Лінгвістична компресія на **синтаксичному рівні** полягає у вилученні з тексту тих другорядних елементів, словосполучень і частин речення, які свідомо чи підсвідомо здаються мовній особистості – творцеві тексту – другорядними, малозначущими у смисловому, структурному, комунікативному плані. До видів синтаксичної компресії у сучасній лінгвістиці відносять: еліпсис, граматичну неповноту, безсполучниковість, членування (парцеляція і приєднання), контамінацію, спрощення.

Еліпсис як синтаксичний засіб компресії текстів полягає в опущенні логічно необхідних членів речення. Завдяки тому, що пропущений член (чи кілька членів) легко відновлюється завдяки ситуації мовлення (бо неповнота еліптичного речення ситуативна, відносна), еліптичні структури – найпоширеніший засіб компресії як усного, так і письмового мас-медійного тексту.

У сучасній лінгвістиці дискутуються проблеми, пов'язані з синтаксичними, граматичними та семантичними особливостями еліптичних конструкцій та їх класифікацією. Існує тенденція розмежування еліпсиса від суміжних явищ: односкладних речень, неповних речень. Одночасно з високою продуктивною здатністю до мовної економії еліптичні речення слугують для реалізації таких стилістичних прийомів, як посилення динамічності висловлювання, гіперболізація подій, активізація уяви споживача інформації: 1) *«Океанським щитом» – по корсарам* («Україна молода», №138 від 25.10.2013). Смысл даного речення прозорий без контексту: споживач інформації, спираючись на свої фонові знання, зрозуміє, що організовується військова операція під назвою «Океанський щит», мета якої – боротьба з морськими піратами. 2) *Потрібна моментальна допомога? Супермомент* (інтерпретація змісту реклами очевидна: клей «Супермомент» моментально допоможе у скрутній ситуації); 3) *Довжина безвізового коридору з України у Словаччину – 700 метрів* (СТБ, Вікна-новини, 30.09.2013); 4) *Спілці художників – 75!* (Газета «День», 10.10.2013). У наведених прикладах пропущені члени домислюються без контексту на основі загальних знань і досвіду, а самі висловлювання звучать сконденсовано.

Близькою за граматичним вираженням до еліпсиса є **контамінація**, що являє собою видозміну граматичної функції та синтаксичного зв'язку висловлювання, за якої, незважаючи на пропуск внутрішньої ланки конструкції, зберігаються перший і крайній компоненти структури, не втрачаючи смислу. Такий засіб спрощує поверхневу структуру повідомлення за рахунок підвищення інформативності тих мовних одиниць, що залишилися у моделі. Крайньою ланкою часто виступають іменники, сполучення іменників із прийменниками або іменникові словосполучення: 1) *Провідні українські мистецтвознавці – тепер і на Facebook!* У даному прикладі опущена ланка легко домислюється: тепер сторінки, присвячені роботам провідних українських мистецтвознавців, можна знайти і у

соціальної інтернет-мережі Facebook. Завдяки яскравості та динамізму повідомлення синтаксичні структури з контамінацією широко використовує рекламна індустрія.

Членування речення (парцеляція) як один із прийомів стиснення тексту виявляє себе в тому, що частини речення – парцеляти (члени речення, підрядні речення), – відокремлюючись або приєднуючись до основного речення, схожі за граматичною і синтаксичною будовою до односкладних чи двоскладних структур і – що головне – не можуть існувати самотійно, без основного речення. Роль парцельованих конструкцій можуть виконувати відокремлені члени речення, звичайні члени речення, однорідні члени речення, частини складного речення. У текстах ЗМІ показником розчленування слугує крапка або інший знак кінця речення, який приводить до особливого інтонування речення, коли виникає неочікувана пауза, що створює різні ефекти: підкреслення деталі, посилення контрасту, подовження тривалості дії. Без додаткових компонентів за рахунок пауз відбувається конденсація інформації. Парцельовані конструкції поділяють на підвиди, беручи за відмінну ознаку їх місцезнаходження стосовно основної частини речення: парцеляти у препозиції (стоять перед основним реченням) та парцеляти у постпозиції (стоять після основної частини): 1) *На превеликий жаль, ні того, ні іншого у Кам'янці немає. Поки що* («Голос України» №178 від 25.09.2013); 2) *Більшість висловлювали думку про те, що створити нові підприємства і робочі місця можуть лише інвестиційні проекти. Як внутрішні, так і зарубіжні* («Голос України» №178 від 25.09.2013); 3) *Спецслужба...під підозрою* («Україна молода», №149 за 15.10.2013); 4) *Моторошні історії для...дітей* («Україна молода», №149 за 15.10.2013); 5) *Фотомитець ...у рясі* («Голос України» №178 від 25.09.2013). Часто парцельована конструкція – функційно і комунікативно найважливіший елемент, що виражає основний елемент повідомлення і вміщує всю значущість сказаного, повністю відповідаючи при цьому критеріям стиснення тексту.

Широко розповсюдженою, майже обов'язковою конструкцією стислих мас-медійних текстів усіх жанрів та форм існування виступають **неповні речення** – речення з пропущеним одним або кількома членами, які можна відновити з контексту чи мовної ситуації, але поза мовною ситуацією чи контекстом вони незрозумілі, у лінгвістиці вважаються семантично неповними, на відміну від односкладних та еліптичних речень, які вчені відносять до граматично неповних: 1) *За нормами ЮНЕСКО, такий статус надають затонулому об'єкту через 100 років, за нормами України – через 44 роки* («Україна молода» №144 від 4-5.10.2013); 2) *У свою чергу, 69,61% акцій «Ірпіньмашу» належить «Київському спеціалізованому ремонтно-будівельному товариству», а ще 16,86% – Петру Мельнику* («Україна молода» №138 від 25.09.2013) Зміст другої частини наведених складних речень можемо відновити лише з контексту, без якого інформація буде або малозрозумілою, або незрозумілою зовсім.

До компресивних засобів (за дослідженнями В. Г. Гака, М. В. Зелікова та ін.) відносять **односкладні речення**: односкладні підметові (номінативні), односкладні присудкові (особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові), – та різні види **інфінітивних** речень. Активно такі синтаксичні моделі використовуються і в різних жанрах ЗМІ: 1) *Ясно без слів* («Україна молода» № 144 від 4-5.10.2013); 2) *Днями також змінено редакторів обласних газет «Чернігівщина» та «Сіверщина»* («Голос України» №178 від 25.09.2013); 3) *У Запоріжжі в машинах швидкої допомоги встановлюють «тривожні кнопки»* («Голос України» №178 від 25.09.2013); 4) *Запрошуємо гостей Криму 28 та 29 вересня на яскраве видовище* («Голос України» №178 від 25.09.2013). 5) *Купіть символ Америки!* («Україна молода» № 144 від 4-5.10.2013). Особливе місце у мас-медійному просторі займають номінативні речення завдяки своєму експресивному потенціалу: 1) *Квітка пустелі* («Український тиждень» №114-115 від 15-21. 01.2010); 2) *Каштанові гроші* («Україна молода» № 144 від 4-5.10.2013); 3) *Невизначеність* («Український тиждень» №36 від 20-26. 09.2013);

- 4) *Наскрізний спротив* («Український тиждень» №36 від 20-26. 09.2013);
5) *Сланець із преференціями* («Україна молода» № 145 від 8.10.2013).

Безсполучниковий зв'язок конденсує мовлення, надає йому компактності та динамічності. Завдяки відсутності мовного сполучникового зв'язку та наявності зв'язку формального – просодичних засобів: інтонації, пауз, ритму, темпу, наголосу, висоти тону, сили звучання – безсполучникові структури більш виразні, експресивніші, емоційніші, ритмічніші, яскравіші:

1) *Мексика не залишає стихія: зсуви ґрунту забрали життя 15-х людей* (Перший національний, 20.09.2013); 2) *Стрільянина в Чикаго: невідомі відкрили вогонь на спортивному майданчику поблизу парку* (Перший національний, 20.09.2013); 3) *Рік минув зі стрільянини в Каравані: справу закрили, питання лишилися* (СТБ, Вікна-новини від 18.09.2013); 4) *Новий законопроект: пожертвував гроші – заплати нотаріусові* (СТБ, Вікна-новини від 18.09.2013). До безсполучникових конструкцій також належать речення з прямою і непрямою мовою: 1) *Кость Бондаренко: «Опозиція радо здала б Юлю німцям «на збереження»* («Україна молода» № 144 від 4-5.10.2013); 2) *Екс-міністр оборони Литви Раса Юкнявічене: «Литовську армію на початку 1990-х ми відновлювали з нуля, з чистого аркуша»* («Український тиждень» №41 від 11-17. 10.2013); 3) *Микола Азаров: «Нічого не обвалиться!»* («Голос України» №178 від 25.09.2013). Як бачимо, пропуск дієслова у словах автора сприяє стисненню структури речення, робить його динамічнішим. Скомпресовані речення з непрямою мовою у мас-медійних текстах найчастіше мають структуру безсполучникових: 1) *У Нацбанку констатують: українці дедалі менше користуються готівкою* («День» №167 від 18.09.2013); 2) *Адвокати Слюсарчука: у матеріалах справи «Доктора Пі» є сфальсифіковані документи* («ПіК» від 25.09.2013).

Отже, компресія (стиснення тексту) виступає однією з основних специфічних рис текстів українських мас-медіа. Синтаксична структура сучасної української мови володіє багатим арсеналом засобів для того, щоб конденсувати інформаційну насиченість тексту, скорочуючи кількість

мовних одиниць, досягаючи таким чином зменшення об'єму повідомлення. В українському мас-медійному дискурсі з метою стиснення (компресії) текстів використовуються різноманітні синтаксичні засоби: еліпсис, контамінація, односкладні речення, неповні речення, парцеляція, безсполучниковість.

Більш компактні та економні моделі вираження думки відповідають сучасним вимогам суспільства, яке прагне економити час та зусилля на передачу та отримання інформації. Спираючись на ці причини, можемо стверджувати, що існує обґрунтована потреба у детальному дослідженні проблеми стиснення тексту в українському мас-медійному дискурсі. Перспективу подальшого дослідження ми бачимо в аналізі семантичної компресії мови ЗМІ.

Бібліографія:

- 1) Валгина Н. С. Теория текста / Н. С. Валгина – М. : Логос. – 2003. – 280 с.
- 2) Василевский А. П. О компрессии речи на разных уровнях / А. П. Василевский, Ю. М. Эмдина // Уровни языка и их взаимодействие. – М., 1967. – С. 37 – 38.
- 3) Дюндик Б.П. Компрессия и некоторые вопросы перевода / Б. П. Дюндик // Бизнес-образование и эффективное развитие экономики. – Иркутск : ИГУ, 2007. – С. 282–288.
- 4) Панченко Е. И. Лингвистика сжатого текста (на материале современного русского языка) : дис...д-ра филол. наук: 10.02.02 / Е. И. Панченко. – Днепропетровск : ДГУ, 1998. – 380 с.
- 5) Толстолицкая Е.В. Компрессия информации в текстах малого формата (на материале французской прессы) / Е.В.Толстолицкая // Межкультурная коммуникация и современные лингвистические теории / Отв. ред. О. Ф. Родин. – Нижний Тагил, 2008. – Ч.2. – С. 127 –131.